

Anton Ocvirk

V SPOMIN FRANCETA KIDRIČA

Slovensko slovstveno zgodovino je zadel težak in krut udarec. Letos 11. aprila je nenadoma umrl njen najvidnejši predstavnik, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, profesor France Kidrič. S pokojnikom je legel v grob neutrudno snujoč duh, mož, čigar življenje je bilo prav do zadnjega posvečeno raziskovanju domače književne preteklosti. Kidrič je bil znanstvenik, ki se v vsem obsegu zaveda teže in nalog svojega poklica: kazati domovini nepotvorjeno podobo njenih kulturnih teženj in naporov. Nad trideset let je stal v ospredju našega literarnozgodovinskega iskanja, tesno zvezan z miselnimi razgibi davnine in idejami svojega časa. Obsežno in bogato delo, ki ga je zapustil, je veren odraz njegove orjaške tvorne sile, a hkrati potrdilo velike ljubezni do vsega, kar je naš človek v teku stoletij ustvaril pomembnega in dragocenega.

Prav ta ljubezen ga je že v njegovih dunajskih visokošolskih letih nagnila, da je kljub vablјivim obetom splošne slavistike usmeril vse svoje sposobnosti v študij slovenske književnosti, predvsem njenih starejših obdobj. Spisi iz tega časa — od l. 1906, ko je promoviral, pa do prve svetovne vojne — zgovorno pripovedujejo, s kakšno vnemo in doslednostjo se je lotil svojega predmeta in kako uspešno je uveljavil na tem področju svojo analitično historično nadarjenost. Vzgojen v stvarni, temeljiti šoli znanstvenega pozitivizma je že takoj ob svojem nastopu v javnosti izpričal smisel za podrobno razčlenjevanje slovstvenih procesov, a nič manj oster čut za sklepanje in razsojanje. Že takoj v začetku se je z odločnostjo, ki vzbuja občudovanje, uprl v svojih ocenah slepomišljenju z zgodovinsko resnico, maličenju dejstev in ožini vidikov. Spričo nezanesljivosti dotedanjih obravnav naše starejše književnosti in pomanjkljivega dokumentarnega gradiva, kolikor ga je pač bilo zbranega, je kmalu uvidel, da mora začeti od začetka, če naj se dokoplje do trdnih, res zanesljivih podatkov. Tako je v teh letih dozorel v njem velik, mogočen načrt: pregledati postopoma, korak za korakom, vse, kar se je pri nas napisalo o naših starejših dobah, preveriti izsledke predhodnikov in trditve sodobnikov ter izločiti iz zgodovine, kar je vanjo naplavlil čas slučajnega, nedognanega ali napačnega; šele nato pa izdelati na podlagi tega, kar od pretresa še ohrani svojo ceno, ter novih dokumentov in lastnih dognanj dokončno sliko našega slovstvenega razvoja od začetkov do leta 1848.

S tem načrtom v zavesti je Kidrič nastopil leta 1908 svojo znanstveno pot in z nje ni krenil vse svoje življenje. Že ob koncu prvega desetletja, odkar se je sistematično lotil dela, je lahko z zadovoljstvom ugotovil, da je bil sebi vseskozi zvest. Ob vrsti ocen je v tem času objavil lepo kopico razprav in obdelav gradiva, a tudi več krajših pogledov na vprašanja svojega predmeta. Vzemite v roko kar koli iz teh let: bodisi študijo o Primožu Trubarju, priobčeno v »Domovini« 1908, njegov prvi obširnejši oris reformatorjevega življenja in dela, bodisi »Paberke o Vrazu«, ki jim je dodal še »Bibliografijo Vrazovih spisov in korespondence« (ČZN 1910), ali ogorčene »Pomote in potvare za razne potrebe« (NZ 1909 in 1910) ali »Paberke o Korytku« (LZ 1910) ali pa sestavek o »Francosko-ilirski loži v Ljubljani« (Slovan 1914) — povsod vse podprto z viri, vsaka sodba domišljena do kraja, na moč trdno zgrajena stavba v zamisli in tezi. Tu ni nič slučajnega ne v izbiri snovi ne v obdelavi osrednjih vprašanj. In čeprav je avtorjev problemski krog še dokaj ozko začrtan, je vendar očito, da silijo njegove zasnove bolj in bolj v širino, a hkrati vedno globlje v jedro stvari. Ne vem, ali lahko postavim delo »Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert«, ki je izšlo leta 1919, že v novo razdobje Kidričevega iskanja, ali ne sodi morda bolj na zaključek prve njegove razvojne stopnje. V preteklost jo uvršča podrobna filološka analiza besedila, toda oris nastanka in razlaga sestavin Cerkovne Ordninge dajeta knjigi pečat izrazito modernega dela. In naj se končno odločimo za kar koli, v bistvu pomeni spis mejnik na poti, ki jo je njen avtor dotlej prehodil, odločno potrdilo njegove znanstvene zrelosti.

Takšen je bil Kidrič, ko je postal leta 1920 redni profesor za starejšo slovensko književnost na univerzi v Ljubljani. Upi in želje mladih dni niso bili varljiva ukana domišljije. Po dolgih letih, ki jih je preživel v tujini, mu je bilo vendarle usojeno, da uresniči svojo veliko zamisel v osrčju domovine. Njegov notranji svet je bil v bistvu izoblikovan, smer pred njim jasno začrtana, toda koliko je bilo še treba izpopolnjevanja, koliko poglobitve v stvarino in probleme predmeta, da se je mogel dokopati do svoje najzrelejše besede.

V delu profesorja Kidriča, kakor je od leta 1920 dalje raslo in se razvijalo, se poslej vedno očitneje pojavljata druga ob drugi dve težnji. Prva se opira na vodilno misel načrta, zbrati do dobra pretehtano gradivo, da bo mogoče utrditi temelje starejši književnosti, druga išče novih vidikov, po katerih bi se dalo ugotoviti usmerjenost in gibalne sile dob po njihovih bistvenih potezah in značilnostih. Tako se začenja pri njem ob analitično-deskriptivni metodi, ki jo uporablja pri zgodovinsko-genetičnih in biografskih raziskovanjih, polagoma uveljavljati tudi sintetično opisovanje slovstvenega dogajanja, in to z razborom kulturno-političnih idej ter svetovnonazornih pogledov na svet, kakor se odražajo v miselnosti generacij in vodilnih osebnosti. V območju prvega načina, to je metode, iz katere je Kidrič dejansko zrasel in o kateri lahko trdimo, da je vseskozi pozitivistična, naletimo na razprave, ki pomenijo pri nas višek doganljivosti in kritične ostrine.

Takšna je študija z naslovom »Ogrodje za biografijo Primoža Trubarja«, objavljena 1923 v »Razpravah«, takšne so »Prešernove odklonjene prošnje za advokaturo« (RDHV 1926) ali »Prešerni od konca 15. do srede 19. stoletja« (ČJKZ 1927). Toda semkaj moramo uvrstiti še vse obdelave dokumentov in arhivalnega gradiva, izdaje korespondenc (Primčeve 1934, Zoisove 1939 in 1941), okoli sto petdeset sestavkov v »Slovenskem biografskem leksikonu«, med njimi so nekateri prave razprave (Bohorič, Čop, Dajnko, Dalmatin, Herberstein itd.), in končno še pisano vrsto prispevkov iz prešernoslovja, bodisi da obravnava avtor v njih pesnikove zveze s sodobniki ali pa posamezna vprašanja iz njegovega življenja in njegovih umotvorov.

Kakor je izredno važno vse, kar je Kidrič dognal na tem obsežnem, do njega kaj površno preiskanim področju, vendar je to samo del njegove tvornosti. Sredi napornega razčlenjevanja drobnih problemov je spoznal, da mora seči globlje v tok dogajanja, če hoče doumeti zakone našega razvoja, prisluhniti ritmu zgodovinskega gibanja, kakor se izraža v večjih časovnih razmahi. Dotlej zbrane podatke je bilo treba med seboj povezati, ugotoviti samosvojo podobo dob in v strnjem zaporedju prikazati vzpone in upade naše literarne dejavnosti. Tako se je po kratkem sintetičnem obrisu »Starija slovenačka književnost«, namenjenem leta 1927 Srbom, najprej razgledal po »Razvojni liniji slovenskega preporoda« (RDHV 1929), nato pa začel v letih 1929. do 1938 graditi svoje osrednje delo »Zgodovino slovenskega slovstva od začetkov do marčne revolucije«. Z njo je zajel vse, kar more razjasniti počasno, a svojstveno pot naše pisane in tiskane besede. V prvih, pesniško gluhih obdobjih je odkril sile, ki so iz stoletja v stoletje budile našo narodno zavest ter ustvarjale pogoje za vedno višjo kulturno rast. Te sile so se prebudile do žive dejavnosti najprej v reformaciji, uplahnile v dobi katoliške reakcije, a se po stopetdesetih letih — prepojene z novimi časovnimi gesli in oplojene z vrednotami preteklosti — razmahnile še do izrazitejšega zaleta. Kidrič se je pri orisu preroda zavedal, kako važno je, da razbere iz gmote podrobnosti prav tiste žive kali, ki so pognale po Linhartu in Vodniku v naslednjih desetletjih v razcvet Prešernovo pesem. Do tja v svoji »Zgodovini« ni prišel, ni mu bilo dano, da bi zaključil svoj načrt v celoti. Druga svetovna vojna je odtrgala od pisalne mize in ga odgnala v ječo in konfinacijo. Toda neizdelana poglavja v »Zgodovini« dopolnjuje vsaj v glavnem prvi del monografije o Prešernu iz leta 1938.

Monografija o pevcu »Sonetnega venca« je plod vnetega razmišljanja in temeljitih priprav. Kidrič se je bližal Prešernu polagoma, ni se hotel prej lotiti sintetičnega razpravljanja o njem, dokler si ni bil do dna na jasnem o njegovi osebnosti in dobi. Prvič se je dotaknil teh vprašanj pred nekako štiridesetimi leti, ko se je upr matematični arhitektoniki, popolnoma pa se je poglobil v prešernoslovje od leta 1925 dalje. V tem času je objavil nad trideset študij in krajših prispevkov ter pripravil kritično izdajo Prešernovih pesnitev. Šele zadnja leta pred drugo vojno pa je začel oblikovati oris celotnega pesnikovega

življenja in dela, a je dokončal samo prvi del monografije, to je obdobje od Prešernovega rojstva do leta 1838. Kidričev sintetični pogled na Prešerna je v bistvu soroden metodi, po kateri je zgrajena njegova »Zgodovina«. Kakor tam je tok dogodkov tudi tu razčlenjen na manjše časovne enote, a te so obravnavane po posameznih vodilnih motivih in problemih ne glede na to, ali so vsi neposredno zvezani s pesnikom. Tako je zrastle pod Kidričevimi rokami ob Prešernu mogočna podoba časa z najrazličnejšimi odtenki, ki jo sestavljajo, ob njej pa bogata galerija obrazov pesnikovih sodobnikov ter vrsta idejnih, slovstvenih, filozofskih in ekonomskih problemov, na katere naletite, ko se skušate razgledati po dobi in jo doumeti. Kakor v »Zgodovini« se je pozitivistično-deskriptivni način obravnavanja literarnega dogajanja tudi tu oplodil s sociološkimi vidiki.

S temi deli se je Kidrič povzpел v svojem znanstvenem razvoju do viška. V njih je svojo literarnozgodovinsko metodo pomembno razširil in izpopolnil. Pri opisu poteka naše književne preteklosti od začetkov do Vodnikove smrti se ni omejil le na slovstvene pojave in dejanja, marveč si je prizadeval zaobjeti v sklopu celote tudi miselne težnje evropskega duha, kulturno usmerjenost časa ter politične in materialne razmere v posameznih dobah, kolikor so na naš literarni razvoj vplivale izpodbujevalno ali ga pa zavirale. Prav tako je tudi pri upodobitvi Prešernove človeške usode in umetniške rasti upošteval celotno vzdušje tistih desetletij, v katerih je pesnik rasel, se oblikoval in ustvarjal.

Kidrič je bil na dnu svojega bistva realist in nič se mu ni zdelo bolj v nasprotju z objektivno resničnostjo kakor to, kar ni v skladu z dokumenti in zakoni vzročnosti. In ravno to realistično pojmovanje zgodovine, poglobljeno z materialističnimi in sociološkimi pogledi na svet, mu je omogočalo, da je duhovne pojave razlagal stvarno, oprt na dejstva, ne pa aprioristično in subjektivno. Kot znanstvenik, ki ve, kako zapleteni so zgodovinski procesi in da jih je mogoče dojeti le s skrbno analizo gradiva ter s previdnim sklepanjem, je zavračal nepodprte hipoteze, idejno nejasnost in znanstveno nedognanost. Po temeljnih potezah svoje narave je bil izrazito kritičen duh, racionalist, ki veruje v dokaz in se nikoli ne dá zapeljati od domišljije, pa čeprav mu slika stvari še tako prepričljivo. Kot literarni in kulturni zgodovinar se je zavedal, da se ne ukvarja z mrtvimi okameninami, ko odkriva dokumente in podatke ter ugotavlja njihovo težo in ceno, marveč z živimi sestavinami živega narodnega organizma. Slovstvene vede ni zapiral pred problemi časa, približal jo je neposredni sedanjosti, kajti čutil je, da morata obe oplajati druga drugo. In kakor je bil kot človek občutljiv za vse, kar poganja iz globokih korenin ljubezni do domovine in resnice, tako je v njem živel prepričanje, da je njegova naloga, naloga literarnega zgodovinarja, posvetiti svoje delo tema dvema velikima vrednotama.